

УДК 911.52:7.01

БУЧКО Ж.І.

МОЖЛИВОСТІ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ЛАНДШАФТІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Чернівецька область, незважаючи на найменшу з-поміж інших областей України площу (8,1 тис. кв. км), є досить цікавим адміністративним утворенням з огляду на особливості природи, господарства, етнографії. Таке різноманіття об'єктів природної та культурної спадщини зумовлюється насамперед різноманіттям ландшафтних комплексів. Кожному з них відповідають певні історичні, культурні, архітектурні та етнічні традиції в природокористуванні. Залежно від сприйняття населенням ландшафтів формується і поведінка та ставлення до природи як естетичної цінності.

Регіональні особливості ландшафтної диференціації. Складна ландшафтна структура області склалася в результаті територіального поєднання 93 видів ландшафтів, поширених у Чернівецькій області. Тут функціонують ландшафтні комплекси (ЛК) двох класів (рівнинних та гірських), чотирьох підкласів (рівнинних підвищених, передгірних підвищених, низькогірних, середньогірних), чотирьох типів (лісостепових, лісолучних, гірських хвойно-широколистих, гірських хвойнолісових) [5].

В процесі фізико-географічного районування виділені ландшафтні комплекси трьох рівнів структурної організації: регіонального, локального й типологічного. До першого і другого рівнів відносяться ЛК рангів: фізико-географічні країни, ландшафтні зони, фізико-географічні провінції, області, райони [5]. На території Чернівецької області виділяють дві фізико-географічні країни – Руської платформенної рівнини і Карпатську гірську. Відповідно до фізико-географічного районування Л.І.Воропай (1995), перша країна представлена ландшафтною областю – Прут-Дністровською лісостеповою підвищено-рівнинною. Друга поєднує в межах Чернівецької області Прут-Сіретське передгір'я та чотири ландшафтні області Буковинських Карпат (Скибові, Верховинські, Полонинсько-Чорногірські та Мармароські Карпати) (рис. 1).

Загалом ЛК типологічного рівня (рангу місцевості) в певних поєднаннях і взаємозв'язках формують ландшафтні комплекси локального рівня – ландшафтні райони. Кожний район відрізняється індивідуальною морфологічною структурою. В межах 6 ландшафтних областей Чернівецької області виділяється 24 ландшафтних райони [6].

Естетичні якості ландшафтів Прут-Дністров'я. Прут-Дністровська межирічна лесова лісостепова рівнина займає 49,9% площі Чернівецької області. Тут сконцентровано до 59% її населення і 55% інтегрального природно-ресурсного потенціалу [4]. На території регіону чітко виділяються вісім ландшафтних районів. Різноманітність ландшафтних комплексів регіонів зумовлює різноманітність їх ресурсного, екологічного, природоохоронного, інформаційного, естетичного потенціалів. Останній можна оцінити, проаналізувавши показники ландшафтного різноманіття (ЛР) та шляхом естетичного оцінювання комплексу видимих компонентів ландшафту - краєвиду.

В цілому ландшафтна структура Прут-Дністров'я дуже різноманітна. На загальному рівнинному фоні піднімається Хотинська височина, найвищий її масив досягає висоти 515 м (г. Берда). На захід від цієї височини знаходиться Заставнівська частина Прут-Дністровського вододілу, з численними карстовими западинами. В

Кельменецькій частині рівнини піднімаються товтрові горби. Північний схил Прут-Дністровської межирічної рівнини короткий і вузький, шириною 5-8 км, поверхня її відносно слабо розчленована балками, ярами та короткими долинами довжиною не більше 10 км - притоками Дністра. Південний (прутський) схил межирічної рівнини довгий, виположений і густо порізаний річковими долинами - притоками Пруту. Долина Пруту широка, плоскодонна, складнотерасована, асиметрична.

Естетична цінність ландшафтів Прут-Дністровської ландшафтної області перебуває у тісному зв'язку зі ступенем ландшафтного різноманіття. Найбільш цінні в естетичному відношенні пейзажі спостерігаються з оглядових точок, що розташовані на середніх та високих терасах Дністра, зокрема в районі сіл Звенячин - Хрещатик, Зелена Липа - Рухотин, м. Хотин - с. Каплівка, сс. Перківці - Ленківці - Грушівці, сс. Братанівка - Вітрянка, м. Новодністровськ - с. Волошкове. Високу естетичну цінність мають пейзажі, що поєднують частини різних ландшафтних районів (стикові пейзажі) - Заставнівського і Хотинського, Кельменецького і Хотинського, Кіцманського і Чернівецького, Новоселицького, Хотинського і Дерелуйського [3].

Проведений узгоджений аналіз ландшафтного різноманіття та естетичної цінності ландшафтів Прут-Дністров'я свідчить про значний естетичний потенціал цього регіону, особливо північної, придністровської частини. З високих терас Дністра відкриваються кількохперспективні панорамні і циркорамні краєвиди з багатством видових елементів, фарб, гармонійними поєднаннями природних та антропогенних об'єктів, що знаходить відображення у принципі природно-антропогенного сумісництва [10]. Для туристів та рекреантів найбільше значення мають зони контакту різних середовищ, у цьому випадку, води й суходолу. Не випадково долина Дністра здавна приваблювала численних відвідувачів з метою активного і пасивного відпочинку. Переважно ці заняття є аматорськими і недостатньо використовуються в діяльності туристичних закладів.

Естетичні якості ландшафтів Буковинського Передкарпаття. На ландшафтну область Буковинського Передкарпаття з передгірно-височинними лісолучними ландшафтами припадає 31,6% площі Чернівецької області, 30,6% її населення та 31% ПРП [4]. Територіальні поєднання ландшафтів формують 10 ландшафтних районів [14].

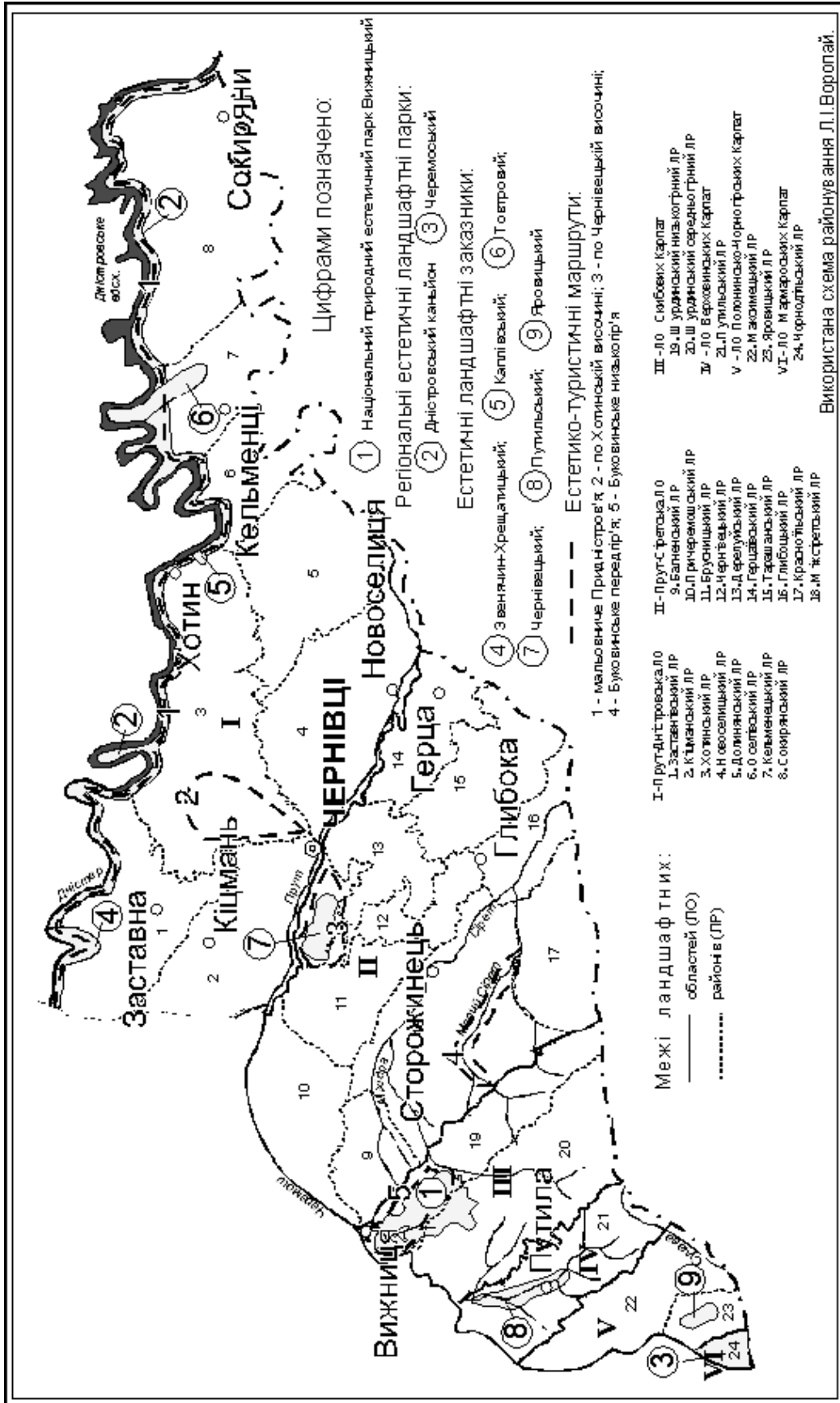

Рис. 1. Перспективи збереження та використання естетичної цінності ландшафтних комплексів для потреб туризму.

Територія Буковинського Передкарпаття добре освоєна і характеризується значною диференціацією ЛК топологічного рівня структурної організації. Різноманітність і строкатість природи регіону, зумовлена тектонічними, літоседиментогенетичними, орографічними, гідрокліматичними, біогенними, антропогенними чинниками [14], призвела до наявності на порівняно невеликій території (протяжність з заходу на схід - 85,5 км, а з півночі на південь 49,3 км) складної мозаїки природних комплексів топологічного і регіонального рівнів, що зумовило диференціацію різноманіття ландшафтів.

З точки зору використання естетичних якостей ландшафти Буковинського Передкарпаття експлуатуються нерівномірно. Найбільше значення мають долинно-терасові комплекси Пруту, Черемошу та Сірету, вздовж яких зосереджені головні зони оздоровчої рекреації. Середні та високі тераси приваблюють любителів прогулянок з метою огляду пейзажів, тому існуюча там мережа доріг та стежок використовується для пішохідних прогулянок. Як не прикро, але регіон мало використовується для потреб туризму. Винятком є Міжсіретський та Красноільський ландшафтні райони, що мають певну туристично-рекреаційну інфраструктуру. І не випадково, бо саме ця частина Буковинського Передкарпаття, та й Чернівецької області загалом, як виявилось в результаті аналізу ландшафтного різноманіття, відзначається високим і дуже високим ступенем ЛР [4]. Доцільно і надалі розвивати тут туристично-рекреаційну діяльність. В інших ландшафтних районах інтерес до естетичних цінностей можна відродити шляхом підтримки так званого сільського зеленого туризму, проект розвитку якого охоплює якраз Сторожинецький і Вижницький адміністративні райони. На нашу думку, для естетичного освоєння території Буковинського Передкарпаття було би доцільно створити мережу велосипедних та кінних маршрутів, що охоплювали б найбільш естетично цінні краєвиди (з точками огляду на високих терасах річок).

Естетичні якості ландшафтів Буковинських Карпат. Гірська структура Чернівецької області - Буковинські Карпати - займає 18,5% площі області. Тут проживає 10,4% її населення та зосереджено 14% інтегрального ПРП території [4]. Ландшафтна структура відзначається складним малюнком, що зумовлений, з одного боку, чергуванням з північного заходу на південний схід лінійно витягнутих низькогірних і середньогірних структур та закладених вздовж них річкових долин, а з іншого боку, ерозійним розчленуванням впоперек напрямку розташування гірських хребтів. Буковинські Карпати найвищі на півдні, де піднімаються хребти Яровиця, Максимець, Томнатик, Жупани, Чорний Діл, які місцями досягають 1400-1500 м (найвища точка - 1574 м, г. Яровиця). Найпівденніша гірська частина Чернівецької області входить до складу Мармарошського кристалічного масиву Карпат.

Проведений узгоджений аналіз ландшафтного різноманіття і естетичної цінності ландшафтів Буковинських Карпат дає підставу стверджувати, що найбільш ландшафтно різноманітні ареали в межах регіону не є естетично найціннішими. За результатами польових досліджень найбільшу естетичну цінність мають пейзажі, що відкриваються з низькогірних та середньогірних місцевостей на долину р. Черемош та з високогірних місцевостей Яровицького масиву, що зумовлюється рядом чинників: великою кутовою величиною пейзажів, наявністю кількох перспектив, значним розчленуванням рельєфу, присутністю в пейзажі природоохоронних об'єктів.

Територія Буковинських Карпат, мабуть, найінтенсивніше використовується для потреб туризму. Тут є можливості для різноманітних видів як туризму (пішохідного, водного, велосипедного, кінного), так і рекреації (оздоровчої та лікувальної). Але не тільки це приваблює численних відвідувачів регіону. Однією з причин такої зацікавленості є потяг до “дикої природи” [1], відчуття гармонії з природним оточенням та споглядання красвидів. Останнє формує естетичну потребу і визначається високою естетичною цінністю гірських ландшафтів. Найменший за площею в Чернівецькій області природний регіон відзначається найвищими показниками ландшафтного різноманіття та найбільшою естетичною цінністю. На території є кілька важливих об’єктів природно-заповідного фонду. Один з них – Вижницький Національний природний парк, що знаходиться в найбільш різноманітній частині Буковинських Карпат з високим ступенем ЛР. Ще один ареал підвищених значень ландшафтного різноманіття відзначається для долини р.Путила. Ця територія виділяється й високими показниками естетичності, що дає підставу запропонувати створення тут Путильського естетичного ландшафтного заказника. Така ж ситуація і з масивом Яровиця, тому, на нашу думку, створення такого об’єкту природно-заповідного фонду буде також обґрунтованим. Збереження естетично цінних об’єктів у Буковинських Карпатах тільки покращить унікальність і неповторність цього регіону, таким чином сприяючи туристичному освоєнню забутих маршрутів і стежок.

Перспективи використання та збереження естетичних якостей ландшафтів. Дослідження проблем естетичного оцінювання та використання естетичних цінностей ландшафтів слід впроваджувати в практику їх використання для туристично-рекреаційного освоєння регіону, у діяльність природозаповідних установ та в систему позакласної і позашкільної роботи, метою якої буде формування в учнівської та студентської молоді естетичного сприйняття природи.

Нами пропонується використання естетичного підходу для організації природозаповідної системи і створення об’єктів природно-заповідного фонду з урахуванням їх естетичної цінності [7]. Для Чернівецької області такими об’єктами можуть стати в статусі регіональних естетичних ландшафтних парків - “Дністровський каньйон” та “Черемоський”, в статусі естетичних ландшафтних заказників - Каплівський, Звенячин-Хрещатицький, Товтровий (Прут-Дністров’я), Чернівецький (Прут-Сіретська ландшафтна область), Путильський та Яровицький (Буковинські Карпати). Можливе створення естетичних пам’яток природи, якими багата Чернівецька область. Національний природний парк Вижницький розташований на території з високими показниками ступеня ландшафтного різноманіття та найвищими значеннями естетичної цінності, тому, використовуючи рекомендації Горба К.М. (2000 р.), доцільно запропонувати змінити статус об’єкту на “Національний природний естетичний парк”.

Насиченість території Чернівецької області естетично цінними об’єктами дозволяє розвивати туристичні й рекреаційні системи. На нашу думку, з урахуванням естетичного значення ландшафтів слід прокладати естетичні стежки, що в подальшому можуть використовуватися для створення туристичних маршрутів. Найбільш перспективними, на наш погляд, можуть стати такі: по Хотинській височині, мальовниче Придністров’я, по Чернівецькій височині, Буковинське передгір’я, Буковинське низькогір’я (рис. 1).

Туристично-рекреаційне використання ЛК Чернівецької області не завжди є прикладом гармонійного співіснування людини й довкілля. Про споживацький підхід часто свідчить наявність неутілізованих відходів, забруднення водою та ґрунтів, і,

як наслідок, естетизація довкілля загалом з непривабливим майбутнім для головно-го споживача естетичної цінності ландшафтів – людини. Щодо покращення використання та збереження естетичного потенціалу ландшафтів Чернівецької області, слід розробити й узгодити спільно з навчально-виховними, туристичними та природоохоронними закладами комплекс таких заходів:

- формування в учнів та студентів основ екологічної етики та естетичного ставлення до навколишнього середовища;
- використання в діяльності туристичних установ естетичних можливостей ландшафтів, враховуючи терапевтичний вплив останніх на стан здоров'я людей;
- запровадження статусу заповідних об'єктів естетичного спрямування.

Виконання перелічених рекомендацій дасть змогу не тільки максимально використати естетичний потенціал ландшафтів Чернівецької області, але й зберегти для майбутніх поколінь неутилітарні цінності природи, відновити втрачену гармонію поміж людиною і природою.

1. Борейко В.Е. Современная идея дикой природы. – К.: Киевский эколого-культурный центр, 2001. – 124 с. 2. Бучко Ж., Дутчак М., Чернега П. Відеоекологічний підхід до вивчення ландшафтних комплексів // Ландшафти і сучасність: Збірник наукових праць. – Київ-Вінниця. – В.: Гіпаніс, 2000. – С.131-133. 3. Бучко Ж.І. Естетичні якості ландшафтів у контексті використання та збереження гуманістичного ресурсного потенціалу регіону: Автореф. дис. ...канд. геогр. наук. – Чернівці, 2002. – 20 с. 4. Бучко Ж.І. Регіональні дослідження ландшафтного різноманіття (на прикладі Чернівецької області) // Проблеми ландшафтного різноманіття України: Збірник наукових праць К., 2000. – С. 207-212. 5. Воропай Л.І., Кунища М.Н, Кунища Н.А., Дутчак Н.В. Ландшафтна структура Черновицкой области, ее антропогенные изменения и задачи рационального природопользования // Направления становления и развития соц. хоз. механизма в условиях экон. самост. региона. Тез. докл. науч.-практ. конф. - Черновцы, 1990. – С. 46-47. 6. Воропай Л.І. Наша мала вітчизна – Північна Буковина // Зелена Буковина, 1995, №1-2. - С.7-12. 7. Горб К.Н. Концепция и общие методические принципы создания охраняемых природных территорий в зависимости от эстетической ценности природных ландшафтов. Киев, 2000. – 54с. 8. Гродзинський М.Д. Суб'єктивні аспекти проблеми ландшафтного різноманіття // Проблеми ландшафтного різноманіття України: Збірник наукових праць К., 2000. – С. 34-37. 9. Гродзинський М.Д., Шиченко П.Г. Збереження та відтворення ландшафтного різноманіття в контексті сталого розвитку // Проблеми сталого розвитку України: збірник наукових доповідей. К.: Б.В., 1998. – С.194-210. 10. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України: Монографія. - Вінниця: Арбат, 1998. - 292 с. 11. Маринич О.М. Наукові засади дослідження ландшафтного різноманіття України // Проблеми ландшафтного різноманіття України: Збірник наукових праць. - К., 2000. – С. 11-16. 12. Мельник А.В. Ландшафтне різноманіття Українських Карпат // Проблеми ландшафтного різноманіття України: Збірник наукових праць. – К., 2000. – С.137-140. 13. Пашенко В.М. Дослідження ландшафтного різноманіття як інваріантності та варіантності ландшафтів // Український географічний журнал, 2000, №2, С.8-13. 14. Чернега П.І. Особливості ієрархічної організації ландшафтів території Буковинського Передкарпаття // Науковий вісник Чернівецького унів. - Вип. 19. Географія. - Чернівці: ЧДУ, 1997. - С. 150-157.

An arranged analysis between the degree of the landscape diversity and the aesthetic value of the territory has been held. The use of the investigation of aesthetic qualities of the landscapes in educational, tourist, and nature-protecting activity has been suggested in the thesis.